

A SZENVEDÉS EREDETE

- 2' Elmélkedés az eredeten: a létforgatag folyamata
- a" Hogyan élednek fel a mérgező érzelmeitek
- 1" A mérgező érzelmek azonosítása
- 2" A sorrend, ahogyan a mérgező érzelmek felélednek
- 3" A mérgező érzelmek okai
- 4" A mérgező érzelmek fogyatékoságai
- b" Hogyan halmoztok fel ezáltal karmát
- 1" A felhalmozott karma azonosítása
- (a) A karma, mint szándék
- (b) A karma, mint szándékos cselekedet
- 2" Hogyan halmozzátok fel a karmát
- (a) Örömteli érzésekből felhalmozott karma
- (i) A vágyott tárgyak – látványok, hangok és hasonlók – élvezetéből fakadó örömszerzés következményeként felhalmozott karma
- (ii) A külső érzéki örömek iránti ragaszkodás megszüntetését követően, meditálással megvalósított összpontosításban a boldogság elnyerése következményeként felhalmozott karma
- (b) Semleges érzésekből felhalmozott karma
- c" Hogyan haltok meg és születtek újjá
- 1" A halál okai
- 2" A tudat a halálkor
- (a) Halál erényes tudattal
- (b) Halál erénytelen tudattal
- (c) Halál etikai értelemben semleges tudattal
- 3" Ahol a melegség összegyűlik
- 4" A halál után hogyan éritek el a köztes állapotot
- 5" Azt követően hogyan születtek újjá

2' Elmélkedés a létforgatag folyamatán, annak eredete tekintetében
A szenvedés eredetének magyarázata három részből áll:

1. Hogyan élednek fel a mérgező érzelmeitek
2. Hogyan halmoztok fel ezáltal karmát
3. Hogyan haltok meg és születtek újjá

a" **Hogyan élednek fel a mérgező érzelmeitek**

Mind a karma, mind a mérgező érzelmek szükséges okai a létforgatag életre keltésének, közülük azonban a mérgező érzelmek az elsődlegesek. [233] Mint ahogyan egy mag nedvesség, termőföld, stb. nélkül nem képes kicsírázni, úgy mérgező érzelmek nélkül – még ha megszámlálhatatlan karmát is halmoztatok fel a múltban – a szenvedés nem szökhet szárba, mivel a karma nem szükségszerű együttműködő feltétel. Egy másik érv a mérgező érzelmek elsődlegességére, hogy még ha nincs is előzetesen felhalmozott karmátok, amennyiben a mérgező érzelmek jelen vannak, közvetlen módon új karmát halmoztok fel és ezáltal halmazokat hoztok létre a jövőben. Ugyanezt mondja Dharmakīrti a *Kommentár a „Helyes megismerés” összefoglalásához* című munkájában:⁵¹³

Annak az embernek a karmája, aki a létforgatag iránti gyötrő vágyakozáson túllépett,
Nélkülözi a hajlamot a további megszületésre,
Mivel az együttműködő feltételek elmúltak.

Úgyszintén:

Ha gyötrő vágyakozásod feltámad, a halmazok ismét felélednek.

Következésképpen, rendkívül fontos, hogy alkalmazzátok a mérgező érzelmek ellenszerét. Továbbá ehhez a mérgező érzelmek megértése szükséges, tehát lényeges, hogy megfelelő ismeretekkel rendelkeztek a mérgező érzelmekről. Ennek négy része van:

1. A mérgező érzelmek azonosítása
2. A sorrend, ahogyan a mérgező érzelmek felélednek
3. A mérgező érzelmek okai
4. A mérgező érzelmek fogyatékoságai

1" **A mérgező érzelmek azonosítása**

A mérgező érzelmeket Asaṅga általános értelemben így határozza meg az *Ismeretek összefoglalásában*:⁵¹⁴

A mérgező érzelem olyan jelenségként határozható meg, amely amikor felmerül, megzavarja a jellemet, és a létrejövetelel zavart kelt a tudatfolyamatban.

Létrejövetele tehát megzavarja a tudatfolyamatot.

A tíz mérgező érzelem egyedi meghatározása a következő:

1) *Ragaszkodás*; azt jelenti, hogy érdeklődéssel fordultok egy kellemes, vonzó külső vagy belső tárgy felé és vágyakoztok rá. Amikor a ragaszkodás belekapaszkodik a tárgyába és azt erősen megragadja, olyan nehéz elszakadni tőle, mint amilyen nehéz tisztára mosni az olajjal átitatott ruhát.

2) *Ellenszenv*; azt jelenti, hogy a szenvedés eredetének – például élőlényeknek, fájdalomnak, fegyvereknek vagy tüskéknek – észlelésekor durva, gyötrő tudatállapot jön létre, amely ártani akar ezeknek a tárgyaknak. [234]

3) *Büszkeség*; azt jelenti, hogy – akár belső, akár külső – magas-, alacsony-, jó- vagy rossz minőségeket észlelve, a pusztuló halmazokat megelevenítő szemlélet folytán hagyjátok, hogy tudatotok elbizakodottá váljon és a felsőbbrendűség pózát öltitek magatokra.

4) *Tudatlanság*; a téves elképzelések mérgező érzelmét jelenti, az olyan tudat következményeként, amely félreérti a Négy Igazság természetét, a karmát és annak következményeit, valamint a Három Ékkövet.

5) *Kétkedés*; azt jelenti, hogy elgondolkodva a hármon – a Négy Igazságon, a karmán és következményein, és a Három Ékkövön – bizonytalanok vagytok a létezésükben és a valódi-ságukban.

6) *Pusztuló halmazokat megelevenítő nézet*; olyan mérgező érzellemmel átitatott értelem, amely a birtokolt halmazokat észlelve, azokat „én”-nek vagy „enyém”-nek tekinti, vagyis úgy viszonyul hozzájuk, mintha azok önmaga lennének, vagy saját énjéhez tartoznának. Itt a „pusztuló” a mulandót jelenti, a „halmazok” pedig többes számban vannak.⁵¹⁵ A fogalom jelzi, hogy minden észlelt jelenség mulandó és részekből tevődik össze; nincs állandó, részek nélküli személy. Ezért beszélünk „pusztuló halmazokat megelevenítő nézet”-ről.

7) *Szélsőséges nézet*; olyan mérgező érzellemmel átitatott értelem, amely önmagát oly módon észleli, mint a pusztuló halmazok nézete által felfoghatót, és úgy tekinti, mintha állandó és örökké létező lenne, vagy mint ami megsemmisül, és ebből az életéből nem születik újjá egy következő életbe.

8) *Hit a helytelen nézetek magasrendűségében*; az olyan mérgező érzellemmel átitatott értelem, amely a három nézet egyikét – a pusztuló halmazokat megelevenítő nézetet, a szélsőséges nézetet vagy egy helytelen nézetet – a nézetet valló halmazai

– amelynek alapján ilyen nézet támad – együtt észleli, és amely az ilyen nézetet magasrendűnek tekinti.

9) *Erkölcsök és vallások magasabbrendűségében való hit*; az olyan erkölcsi előírást követő mérgező érzélemmel átítatott értelmet jelenti, amely felhagy a tökéletlen erkölcsi fegyvellemmel, vagy olyan vallási előírásoknak engedelmeskedik, amely a ruházattal, a módszerrel, a beszéddel és a testi viselkedéssel szemben meghatározott feltételeket szab, valamint [jelenti] a tudat halmazait és a fizikai halmazokat, amelyek alapján ezek a fajta erkölcsök és aszketizmusok felmerülnek, és mindezeket a vétkek megtisztítójának, a mérgező érzelmektől és a létforgatagtól való megszabadításnak tekinti.

10) *Helytelen nézet*; az olyan mérgező érzélemmel átítatott értelmet jelenti, amely tagadja a múlt- és a jövő életeket vagy a karmát és következményeinek létezését, illetőleg hisz abban, hogy az élőlények oka egy isteni lény teremtő képessége vagy egy eredeti lényegiség, stb.⁵¹⁶

A tíz szenvedet az *Ismeretek tárháza*, *A jóga cselekedetek szintjei* és Vasubandhu *Az öt halmaz magyarázata (Pañca-skandha-prakaraṇa)* című műve alapján ismertettem.⁵¹⁷ [235]

2" A sorrend, ahogyan a szenvedek felélednek

E kérdés vizsgálatának egyik módja, ha fontolóra vesszük a tudatlanság és a pusztuló halmazok nézete közötti különbséget. Szürkületkor például egy kötélcsomóról nem állapítható meg egyértelműen, hogy az kötél, esetleg úgy tűnhet, mintha kígyó lenne. Hasonlóképpen, ami a halmazok önmagatokként értelmezésének hibás nézetet illeti, ezt a tudatlanság sötétsége okozza; ez az, ami meggátolja a halmazok létmódjának világos felismerését. A többi mérgező érzélem aztán ebből a félreértésből származik. Másfelől, ha azt tartjátok, hogy a tudatlanság és a pusztuló halmazok nézete azonos, akkor a pusztuló halmazok nézete önmaga a mérgező érzelmek gyökere.

Amikor a pusztuló halmazok nézetével szemlélitek önmagatokat, megkülönböztetitek magatokat másoktól. Mihelyt ezt a megkülönböztetést megtettétek, ragaszkodni fogtok mindahhoz, ami veletek összefügg és a másokhoz tartozó dolgokkal szemben ellenszenv ébred bennetek. Amint önmagatokra figyeltek, tudatotok elbizakodottá válik. Azt a hitet erősítitek, hogy ez az önmagatok vagy örökké megmarad vagy megsemmisül. Hinni fogtok önmagatok kivételes fontosságában vagy valami ehhez hasonlóban, és hinni fogtok az ezzel a nézettel összefüggő ártalmas gyakorlat magasrendűségében. Hason-

lóképpen, olyan helytelen nézetet tápláltok magatokban, amely hamisnak nyilvánítja az én-nélküliséget elmagyarázó Tanítómestert és tanításait: a karmát, annak következményeit, a Négy Igazságot, a Három Ékkövet, és így tovább; vagy kétségeitek támadnak afelől, hogy ezek a dolgok léteznek, illetőleg valóságosak. Dharmakīrti *Kommen-tár a „Helyes megismerés” összefoglalásához* című művében ez áll:⁵¹⁸

Mihelyt van egy ön maga, van a másokra vonatkozó elképzelés is. Az ön maga és a másik nevében megjelenik a ragaszkodás és az el-lenszenv.
Valamennyi hiba
Ezekkel összefüggésben jön létre.

3" A mérgező érzelmek okai

Ebből hat van, ahogyan azt a *Bódhiszattva szintek* említi:

- 1) Az *alap* a mérgező érzelmekre, mint lappangó hajlamokra vonatkozik.
- 2) A *tárgy* egy mérgező érzelem felmerülését elősegítő tárgy megjelenésére vonatkozik.
- 3) A *társas összefüggés* a rossz barátok és az ostoba emberek befolyására vonatkozik.
- 4) Az *értelmezés* a hibás tanítás meghallgatására vonatkozik.
- 5) A *megszokás* a korábbi mérgező érzelmekhez való hozzászokás folyamatára vonatkozik.
- 6) A *figyelem* arra a hibás figyelemre vonatkozik, amely „kellemességet” vetít kellemetlen minőségekbe, mulandó dolgokat állandónak vél, és ehhez hasonlók [a valójában mulandó, fájdalmas, tisztátalan és önvalóval nem rendelkező dolgokat hibásan állandónak, kellemesnek, tisztának és önvalóval rendelkezőknek elképzelő négy téves felfogás.] [236]

4" A mérgező érzelmek fogyatékoságai

Amikor egy mérgező érzelem feléled, elsőként maradéktalanul mérgező érzellemmel telíti a tudatot. Mindez azzal a következménnyel jár, hogy az észleléseitek tévesek lesznek, lappangó hajlamaitok megerősítést nyernek, és ugyanaz a mérgező érzelem újból felmerül. Ez árt nektek, másoknak vagy mindkettőtöknek; káros cselekedetek elkövetésére ösztönöz ebben az életben, az elkövetkező életekben, vagy mindkettőben. Testi- és mentális fájdalom megtapasztalását idézi elő, valamint a születés és hasonlók szenvedésére vezet. Messzire eltávolít a nirvánától, erényeitek megsemmisülnek, erőforrásaitok kimerülnek. A közösségben félnékek lesztek, nem tudtok örülni, és híján lesztek

az önbizalomnak, miközben ismertségetek minden irányban terjed, kiváló személyek, például tanítók és támogatók pedig megdorgálnak. Megbánások közepette haltok meg, céljaitok beteljesületlenek maradnak, és halálotokat követően boldogtalan világban születtek újjá.

Továbbá a *Mahāyāna sūtrák ékességében* ez áll:⁵¹⁹

A mérgező érzelmekkel tönkreteszed önmagad, tönkreteszél másokat, és tönkreteszéd az erkölcsi fegyelmed.

Miután aláastad örömed, elkerülnek, segítőd és tanítőd megszidnak.

Szégyenteljesen, szabadságot nélkülöző feltételek közé születesz újjá. A szenvedés hatalmas kínjait éled át, elveszítve a múltban és a jelenben elért erényeidet.

Továbbá tudnotok kell azokról a hibákról, amelyekről *A bódhisattva cselekedetek művelése* beszél:⁵²⁰

Ellenségeimnek, a haragnak és a sóvárgásnak

Nincs sem keze, sem lába,

Sem bátorsága, sem értelmi képessége,

Rabszolgáikká akkor hogyan tehetnek engem?

Amíg tudatomban lakoznak

Elégedettek, hogy árthatnak nekem.

Harag nélkül elviselésük lehetetlen;

Nevetséges lenne eltűnnöm őket.

Még ha az összes isten és félisten

Ellenségeimként rám rontana,

Még ők sem tudnának behajítani

A Könnyörtelen Pokol tüzébe.

Ám a mérgező érzelmek, ez a hatalmas ellenség, [237]

Egy szempillantás alatt tűzbe vet,

Oly forráságba, ahol még a Meru hegyből

Sem maradna több pusztá hamunál.

A mérgező érzelmek az én ellenségeim,

Kezdet és vég nélkül fennmaradnak időtlen időn át.

Más ellenségnek nincs ereje

Ily hosszan kitartani.

Azt szolgálod, s annak szentelj figyelmet,

Aki segít neked és boldoggá tesz.

Ha a mérgező érzelmeid szolgálod,

Azok csak további szenvedést mérnek rád.

Fontos, hogy megértsétek, amit Gön-pa-va mondott:

A mérgező érzelmek megszüntetéséhez ismernetek kell a mérgező érzelmek hátrányait, jellemzőit, ellenszereit és keletkezésük okait.

Miután felismertétek hátrányaikat, tekintsétek őket fogyatékosnak és ismerjétek fel bennük az ellenséget. Ha nem látjátok át a hátrányaikat, nem értitek meg, hogy ezek az ellenségeitek. Gondolkodjatok el tehát ezen és kövessétek ami a *Mahāyāna sūtrák ékességében* és *A bódhiszattva cselekedetek művelésében* áll.

Valamint:

A mérgező érzelmek jellemzőinek megértéséhez Vasubandhu és Asaṅga ismereteket összefoglaló munkáit is tanulmányozzátok. A legkevesebb, hogy Vasubandhu művében, *Az öt halmaz magyarázatában* elmélyedtek. Mihelyt megismertétek a másodlagos mérgező érzelmek gyökerét, amint ragaszkodás, ellenszenv vagy ehhez hasonlók támadnak tudatfolyamatotokban, azonosítsátok, és gondolkodjatok így: „Ez az; most feltámadt”, majd pedig küzdjétek meg a mérgező érzellemmel.

b” Hogyan halmoztok fel ezáltal karmát

1. A felhalmozott karma azonosítása
2. Hogyan halmozzátok fel a karmát

1” A felhalmozott karma azonosítása

(a) A karma, mint szándék

Az Ismeretek összefoglalása ezt mondja:⁵²¹

Mi a szándék? Tudati karma, amely bevonja a tudatot: erényes, erénytelen és erkölcsi értelemben semleges cselekedetekre készíti.

Ennélfogva a szándék tudati karma, olyan tudati folyamat, amely mozgásba hozza és ösztönzi a tudatot, hogy tárgyakhoz kapcsolódjon.

(b) A karma, mint szándékos cselekedet

Ez a szándék által motivált testi és szóbeli cselekedet. [238] *Az Ismeretek tárházában* ez áll:⁵²²

A karma nem más, mint szándék és amit a szándék előidéz.

A szándék a tudati karma,

Amit előidéz, az a testi és a szóbeli karma.

A vaibhāṣikák a testi és a szóbeli karma két típusát különböztetik meg: érzékelhetőt és nem érzékelhetőt, és szerintük mindkét típus minden esetben formával rendelkezik. Vasubandhu ezt elutasítja, és bebizonyítja, hogy mind a testi, mind a szóbeli karma szándék, amely érzékelhető testi és szóbeli viselkedéssel jár; így tehát a karmának mindkét fajtája [a szándék és a szándékolt] ténylegesen szándék.⁵²³

Általánosságban mondva, a karmának három típusa van: erényes, erénytelen, és erkölcsi értelemben semleges. Itt mi csupán az első kettővel foglalkozunk. Az erényes karmának két típusa van: szennyezett és szennyezetlen. Én most csak a szennyezett erényes karmáról beszélek, amelynek két fajtája van: amelyik egy nemes személy, és amelyik egy közönséges ember tudatában van jelen. Most csak az utóbbit szükséges érintenünk.

Az erénytelen karma nem érdem teli. Az érdem teli karma a vágyvilág lényeiének a tudatában lévő erényes karma. A nem-változó karma a forma és a forma nélküli világok lényeiének a tudatában lévő szennyezett erényes karma. Ennek megfelelően Az *Ismeretek tárháza* ezt mondja:⁵²⁴

Az érdem a vágyvilág erényes karmája.

A nem-változó karma eredményezi a magasabb [isteni] világokat.

Miért nevezzük nem-változó karmának? A vágyvilágban az a karma, amelynek istenségként létezésben kellene beérnie, lehet, hogy emberként, állatként, vagy éhező szellemként megvalósuló létezésben érik be; a következménye ennél fogva változó. A magasabb [isteni] világokban a karma egyetlen meghatározott szintű következményt hordoz, ami nem érik be ettől eltérő szinteken; így tehát ez nem-változó. Az *Ismeretek tárháza* megállapítása szerint:⁵²⁵

Miért? Mert a karma következménye

E szinteken nem változik.

2" Hogyan halmozzátok fel a karmát

Általános értelemben az emelkedett személyek által létrehozott és felhalmozott karma kizárólag erényes, míg [az alsóbb szintek emelkedett személyei:] a folyamba-lépők és az egyszer-visszatérők nem erényes karmát is felhalmozhatnak. Mindazonáltal, az emelkedett személyek nem halmoznak fel olyan karmát, amely őket a létforgatag akár boldog, akár boldogtalan világaiba úzná. Ahogyan erről Nāgārjuna *A középút alapverseiben* (*Mūlamadhyamaka-kārikā*) beszél:⁵²⁶ [239]

Mínthogy a létforgatag gyökere a karmikus képzőerő,

A bölcs nem hoz létre újjászületésre ösztönző cselekedetet.

A balgák tesznek így.

A bölcsek nem, mert látják a valóságot.

Vasubandhu mester szintén ezt mondja:⁵²⁷

Ha megláttad az igazságot, nem ösztönzöd az újjászületést.

Következésképpen, amíg az énképzet befolyása alatt tevékenykedtek, addig ismétlődő újjászületésre készítő karmát halmoztok fel. Miután felismertétek a valóságot – az én-nélküliséget –, jóllehet megelőző karmatok és mérgező érzelmeitek kényszerítő ereje folytán még újjászülethettek a létforgatagban, de már nem halmoztok fel ilyen újjászületésre ösztönző új karmát. Ahogyan Asaṅga megállapítja *A jóga cselekedetek szintjeiben*: a folyamba-lépők és az egyszer-visszatérők nem azonosulnak az „énképzet”-el, hanem elutasítják azt, ugyanúgy, ahogyan az erő legyőzi a gyengeséget. Ennélfogva, valamennyi hétköznapi ember – a mahāyāna Előkészület ösvénye legmagasabb szintjétől, a Földöntúli fokozattól lefelé – ismételt újjászületésre kényszerítő karmát halmoz fel. Így tehát, amikor a mérgező érzelmekkel telített tudatlanságuk és a pusztuló halmazaik befolyása alatt állók testi-, szóbeli- vagy tudati érénytelenésekbe bonyolódnak – például gyilkosságot követnek el –, érénytelen karmát halmoznak fel. Akik a vágyvilágban visznek véghez erényes cselekedeteket – például gyakorolják a nagylelkűséget vagy megtartják az erkölcsi előírásokat –, azok erényes karmát halmoznak fel. Akik a meditációs szinteket – például a meditatív nyugalmat – gyakorolják, azok a formavilág szintjén vagy a forma nélküli elmélyülések meditációs rögzítéseinek szintjén nem változó karmát halmoznak fel.

Kétely: Vegyük azt az embert, aki felismeri az összes világi gyönyörűség fogyatékoságát és a megszabadulás szándéka motiválja. Ez a személy nem hoz létre sok erényes karmát? Továbbá, vegyük azt az erényes karmát, amelynél a szándék megegyezik az én-nélküliség jelentését hibátlanul analizáló bölcsesség-tudatossággal. Ez tényleges eredet, a létforgatag oka?

Válasz: Általánosságban mondván, a Felhalmozás- és az Előkészület ösvényét járók közönséges karmát halmoznak fel, amely újjászületésre kényszerít. [240] Mindamellet, az általad említetteken alapuló motivációk, valamint az én-nélküliséget analizáló bölcsességgel megegyező erényes karma, a jövőbeni létesülés iránti heves vágyakozás ellenszerei. Továbbá, mindkettőben azok objektív és szubjektív tényezői bizonyos mértékig úgy működnek, mint az énképzet – a létforgatag gyökerének – ellentétei. Így ezek nem tényleges, vagyis nem a szokásos, valódi eredetek, amelyek újjászületésre kényszerítenek. Mivel azonban megközelítőleg tényleges, valódi eredetek, amelyek jövőbeni újjászületésre vezetnek, a valóságos eredetek közé sorolandók. Ugyanerről beszél a *Meghatározások gyűjteménye*.⁵²⁸

Kérdés: Miért soroljuk az eredet igazsága közé azokat a világi jelenéseket, amelyek az újjászületés iránti heves vágyakozást gyökeres-

tül megsemmisítik, és létrehozzák a nem az újjászületésre irányuló világfeletti ösvényt?

Válasz: Ezek a természetükből következően nem a létforgatagban történő újjászületésre irányulnak. Mindazonáltal, megközelítik az olyan testi, tudati és szóbeli helyes viselkedést, amely újjászületésre vezet. Következésképpen, meg kell értened, hogy emiatt őket az eredet igazságába soroljuk.

Asaŋga arra figyelmeztet, hogy miután alaposan elgondolkoztatok a létforgatag fogyatékoságain, élesszétek fel a kiábrándultság érzését, a világfeletti ösvényt létrehozó erényes karma motivációját; bár ez a karma még közel áll a szenvedés eredetéhez a létforgatagban. Törekednetek kell tehát a kiábrándultság érzésének valamint az énnélküliséget ismerő bölcsességnek a továbbfejlesztésére.

Mindezt figyelembe véve, feltehetően a létforgatag fogyatékoságain történő átfogó meditálás révén még nem tettetek szert arra az ellenszerre, amely gyökeresen eltávolítja heves vágyakozásokat a létforgatag gyönyörúségei iránt. Úgyszintén, valószínűleg még nem használtatok a mélyreható bölcsességet az énnélküliség jelentésének alapos vizsgálatához, és nem azonosultatok a kétféle [hétköznapi és végső] megvilágosodásra irányuló tudattal. Ilyen feltételek mellett az erényes cselekedeteitek – néhány hatásos kivételtől eltekintve – a jellegzetes szenvedés eredeteket alkothatják, és táplálhatják ezután is a létforgatag folyamatát.

A karma felhalmozásának magyarázata két részből áll:

1. Örömteli érzésekből felhalmozott karma
2. Semleges érzésekből felhalmozott karma

(a) Örömteli érzésekből felhalmozott karma

(i) **A vágyott tárgyak – látványok, hangok és hasonlók – élvezetéből fakadó örömszerzés következményeként felhalmozott karma [241]**

Ennek két alpontja van: ha halálotokat megelőzően döntően a jelen életetek örömei iránt tanúsítotok érdeklődést, akkor erénytelen cselekedetet halmoztok fel; ha elsődlegesen az elkövetkező életeitek érzéki örömeivel törődtek, akkor erényes cselekedetet halmoztok fel.

(ii) **A külső érzéki örömök iránti ragaszkodás megszüntetését követően, meditálással megvalósított összpontosításban, a boldogság elnyerése következményeként felhalmozott karma**

Ha elsősorban az összpontosításból eredő boldogság érzésének a kedvéért irányítjátok figyelmeteket a meditálás egy tárgyára, akkor nem-változó karmát halmoztok fel, amely a formavilág első-, máso-

dik- vagy harmadik meditatív rögzítésének szintjén történő újjászületésre vezet.

(b) Semleges érzésekből felhalmozott karma

Az érzéki örömök iránti ragaszkodásokat megszüntetésével még a meditatív boldogság is kimerül és semleges érzésekből hoztok létre karmát. Amennyiben ez megtörténik, nem-változó karmát halmoztok fel, amely a formavilág negyedik meditatív rögzítésének szintjén, vagy még magasabban, a létforgatag csúcán [a forma nélküli világ legmagasabb szintjén] történő újjászületésre vezet.

Ez a vázlatos felosztás Vasubhandhu *Ismeretek tárházában* található. Az ő érvelése szerint, ha megszüntetitek a létforgataghoz fűződő valamennyi ragaszkodásokat, majd pedig a megszabadulás érdekében testi-, szóbeli- és tudati erényekkel kötelezitek el magatokat, akkor elhagyjátok a létforgatagot és közeledtek a megszabaduláshoz.

c'' Hogyan haltok meg és születtek újjá

Ennek elmagyarázása öt részben történik:

1. A halál okai
2. A tudat a halálkor
3. Ahol a melegség összegyűlik
4. A halál után hogyan éritek el a köztes állapotot
5. Azt követően hogyan születtek újjá

1'' A halál okai

Az élettartam kimerülése miatt bekövetkező halál azt jelenti, hogy az újabb létformába kényszerítő megelőző karmátok által engedélyezett teljes élettartamotokat elhasználjátok. Amint ez az idő eljön, meghaltok. Az érdemek kimerülése miatt bekövetkező halál azt jelenti, hogy nélkülözitek például az élet fenntartásához szükséges dolgokat. Meghalhattok azért is, hogy nem sikerül elkerülnötök valamilyen veszélyt. Az idő előtt bekövetkező halálra vonatkozóan a sűrű kilenc okot és feltételt sorolnak fel: [242] a túlzott jóllakottságot; az érzéketlen dolgok elfogyasztását; az étkezést azelőtt, hogy az előzőleg megevett étel feldolgozásra került; a gyomorban felhalmozódott megemésztetlen étel eltávolításának elmulasztását; a bélrendszer akadályozottságát; sajátos betegség esetén sajátos gyógyszer használatának elszalasztását; a már megszokott és a még nem megszokott cselekedetek közötti különbség megértésének elhanyagolását; az idő előtt [például baleset miatt] bekövetkező halált, valamint a belefelejtkezést a nemi érintkezésbe.

2" A tudat a halálkor**(a) Halál erényes tudattal**

Akik erényes tudattal halnak meg, azok a durva megkülönböztetés [a hétköznapi tudatosság] fennmaradásáig a tudatukat az erényekre – például a hitükre – irányítják azáltal, hogy az erényekre emlékeztetik magukat, vagy arra mások emlékeztetik őket. Akik az erényeket vagy az erénytelenségeket nem egyenlő mértékben művelték, azoknak az ismételt elkövetések miatt leginkább megszokottá vált múltbeli cselekedete – amelyre akár saját maguk emlékeznek, akár mások emlékeztetik őket – a halálukkor rendkívüli módon felerősödik. Ez tölti ki a tudatukat, és minden másról megfeledkeznek. Ha az erényekhez és az erénytelenségekhez egyenlő mértékben szoktak hozzá, akkor az elsőként felmerülő emléküket nem tudják megfékezni, és nem lesznek képesek tudatukat másra ráirányítani.

Akik gyakorolták az erényeket, azok számára majd úgy tűnik, hogy a sötétből a világosság felé haladnak; örömteli és vonzó képzetek megjelenése közben halnak meg, mintha csak álmodnának. Haláluk kellemes lesz, testüket nem járja át haláluk pillanatában a szenvedés kínzó érzése. Akik általában helyesen cselekednek, azok végső haláltusája elenyésző lesz.

(b) Halál erénytelen tudattal

Akik erénytelen tudattal halnak meg, azok számára az erénytelenségek, például ragaszkodásuk felidézése – akár saját maguk emlékezete, akár mások emlékeztetése révén – a durva megkülönböztetésig fennmarad. A halál pillanatában kínzó testi fájdalmat tapasztalnak. Amikor a döntően erénytelenségeket művelők meghalnak, az általuk tapasztalt jelek előrevetítik erénytelenségükhöz szokottságuk következményeit. Mint egy gyötrő álomban, számos kellemetlen képzet merül fel bennük. Úgy érzik, hogy a világosságból a sötétség felé haladnak. [243] A nagyon súlyos erénytelen cselekedeteket elkövetők a következő nyomasztó jeleket figyelhetik meg: testi fájdalmat tapasztalnak, hajuk égnek áll, kezeiket és lábaikat rázzák, vizeletük és székletük kiürül, az ég felé hadonásznak, szemekik kifordulnak, folyik a nyáluk, és így tovább. Ha erénytelenségeik mérsékeltek voltak, akkor ezek nem mindegyike történik meg, néhányuk bekövetkezik, néhányuk nem. Haláluk pillanatában a vétkes cselekedeteket elkövetők haláltusája iszonyú. Ilyesfajta agónia az istenségeket és a pokollakókat kivéve mindenütt előfordul, ahol lények születnek.

A halál pillanatában – amelyet követően a megkülönböztetés homályossá válik – a lények önmagukhoz ragaszkodnak, úgy, ahogyan ahhoz hosszú időn át hozzászoktak, és e ragaszkodásuktól befolyásoltan így gondolkodnak: „Megszűnök létezni”, és a megtestesülésükre vágyakoznak. Ez okozza a köztes létet. Az önmagukhoz ragaszkodás a folyamba-lépők és az egyszer-visszatérők között is bekövetkezik, ám ők ahelyett, hogy ezt elfogadnák, bölcsességükkel megvizsgálják és visszautasítják úgy, ahogyan egy erős személy uralkodik egy gyenge emberen. A vissza-nem térők között az önmagukhoz ragaszkodás már nincs jelen.

(c) Halál etikai értelemben semleges tudattal

Akik jelenleg sem az erényeket, sem az erénytelenségeket nem művelik, és akik ezek egyikét sem gyakorolták, azok nem gondolnak erényekre és erénytelenségekre, sem saját maguk által ösztönözve, sem mások ösztönzésére. Halálukkor sem fájdalmat, sem örömet nem éreznek.

Az erényes tudattal történő meghalás folyamata a durva megkülönböztetésig tart; mihelyt létrejön a finom megkülönböztetés állapota, az erényes tudat megszűnik és etikai értelemben semleges tudattá válik. Ezen a ponton már nem éleszthetitek újra az erényt, amelyhez hozzászoktatok, és mások sem emlékeztethetnek rá. Ugyanez az erénytelen tudatra is érvényes: a finom megkülönböztetés kezdetétől a halál valamennyi tudata etikai értelemben semleges. [244] Vasubhandu az *Ismeretek tárházának önkomentárjában*⁵²⁹ kifejti, hogy mind az erényes, mind az erénytelen tudat tiszta, ezért a meghalásakor nem követi a durva tudatosság megszűnését.

3'' Ahol a melegség összegyűlik

A többségében erénytelen dolgokat művelők tudatossága a testüket az elsőként hideggé váló felső részekből lesüllyedve hagyja el. Amikor eléri a szívet, kilép a testből. A többségében erényeket művelők tudatossága az alsó részekből száll felfelé, és a test az alsó részeitől kezd kihűlni. Az a pont válik a test szívévé, ahol a tudatosság belép a megtermékenyített petébe; végül pedig a tudatosság a testet ott hagyja el, ahová elsőként belépett.

A test melege elsőként vagy a felső részekből száll le és a szívben gyűlik össze, vagy az alsó részekből emelkedik fel és szintén a szívben tömörül. Ezért, bár Vasubandhu és Asaṅga más véleményen van, meg kell értenetek, hogy mindkét esetben a testben megmaradó melegség a test szélétől indulva a szívben gyűlik össze.

4" A halál után hogyan éritek el a köztes állapotot

Amint a tudatosság elhagyja az említett helyet, bekövetkezik a halálotok, és közvetlenül ezután a köztes létbe érkeztek, éppen úgy, ahogyan egy mérleg esetében, amikor az egyik tányérja felfelé billen, a másik tányérja lefelé mozdul. Ami ennek okait illeti, a köztes állapot attól függ, hogy (1) ragaszkodtok a testetekhez és telve vagytok a megelőző világi cselekedeteitek iránti elragadtatással, illetőleg (2) a karmátoktól, legyen az erényes vagy erénytelen. Továbbá, a köztes állapot lénye az érzékelő szervek teljes tartományával rendelkezik; például szemekkel, valamint annak a világnak a testformájával, ahová majd megszületik. Újjászületéséig elképzelései nem ütköznek akadályokba, hasonlóképpen az isteni látáshoz, és a teste sincs korlátozva, olyan, mintha csodálatos erővel rendelkezne.

*Az Ismeretek tárházában ez áll:*⁵³⁰

Formája az lesz, amellyel a „megelőző időben” fog rendelkezni;
Azaz a következő élet halálát megelőző időszakban,
Amely majd a következő életbe születése pillanatával veszi kezdetét.
A hasonló típusúak és a tiszta isteni látást birtoklók látják őt;
Csodálatos karmikus ereje van;
Valamennyi érzékszervvel rendelkezik; nem ismer akadályokat;
Nem változik; illatokkal táplálkozik.

Vasubandhu azt állítja, hogy a köztes lényt a hozzá hasonló típusúak, valamint azok a személyek észlelik, akik meditálásuk révén kifogástalan isteni látásra tettek szert. [245] Kijelenti továbbá, hogy mihelyt a köztes létbe egy bizonyos újjászületések miatt megérkeztek, az nem változik át más [típusú] újjászületés köztes formájává. Mindazonáltal, az *Ismeretek tárházában* arról is szó esik, hogy ilyen változás megtörténhet.

Ami pedig a „megelőző idő” fogalmát illeti, az *Ismeretek tárháza* négy állapotot említ: (1) a haláltól a megszületésig tartó köztes állapotot; (2) a megszületés első pillanatát, azaz a születés állapotát; (3) az élet második pillanatától a halál utolsó pillanatáig tartó megelőző idő állapotát; és (4) a halál utolsó pillanatát, vagyis a halál állapotát. A köztes állapot lényének következő megszületését tekintve a megelőző idő állapota a halál állapotához viszonyítva „megelőző”.

Vannak akik azt állítják, hogy a köztes állapot lényének testformája megegyezik a megelőző életének testformájával. Mások – akik e lények következő életében felöltött testformájáról az Asaṅga által elmagyarázott nézetet képviselik – kijelentik, hogy a lény a megelőző életéből származó testképzetében három és fél napig tartózkodik, és három és fél napig a következő életének testképzetével rendelkezik.

Pontos források híján az ilyen kijelentések pusztán kitalálások. A *jóga cselekedetek szintjeiben* az áll, hogy a köztes állapot lénye nem vágyakozik megelőző testére, mivel tudatossága ott nem maradt meg. Ennél fogva az a további megállapítás, hogy megelőző testének látványától összezavarodik, szintén koholmány.

Az erénytelen dolgokat művelők számára a köztes állapot mintegy fekete takarónak vagy koromsötét éjszakának tűnik, az erényeket művelőknek pedig fehér vászonnak vagy holdfényes éjszakának. Látjátok a veletek megegyező típusú köztes állapotban lévő lényeket, valamint azt a helyet, ahová mindannyian újjászülettek. A *Leereszkedés az anyaméhbe sūtra* leírja a köztes állapotok eltérő színeit:⁵³¹

Aki pokollakóként születik újjá, annak a köztes állapot olyan, mint az elszenesedett fatönc; aki állatként születik újjá, annak füsttől hasonló; aki éhező szellemként születik újjá, azé olyan, mint a víz; aki vágyvilági istenségként vagy emberként születik újjá, annak arany színű; aki istenségként a formavilágba születik újjá, azé fehér.

Köztes állapot van akkor is, amikor a forma nélküli világból születnek újjá a két alsóbb világba [a vágy- és a formavilágba], ám amikor a két alsóbb világból születtek a forma nélküli világba, akkor a halálotokat követően azonnal elnyeritek a forma nélküli lény halmazait, és így nincs köztes állapot. [246] A megbízható források, a hagyományt megőrző szövegek egyike sem szól egyéb olyan esetről, amikor nincs köztes állapot. Következésképpen, az a megállapítás, hogy létezik felfelé [a mennybe] vagy lefelé [a pokolba] irányuló közvetlen áramlás, hibás. Helytelen tehát az a kijelentés, hogy nincs köztes állapot.

A *Leereszkedés az anyaméhbe sūtrában* az áll, hogy az istenségként újjászülető köztes állapotbeli lények felemelkednek; akik emberként születnek újjá, azok egyenes irányban mozognak; a vétkes cselekedetek elkövetői pedig fejüket leszegve, lefelé irányuló tekintettel mozognak. Úgy tűnik, hogy ez a három szenvedésteli birodalom köztes állapotainak leírása. Az *Ismeretek tárházának önkomentárja* szerint:⁵³²

A három: az emberek, az éhező szellemek és az állatok a saját módjukon mozognak.

Ami az élettartamot illeti, ha a köztes állapot lénye az újjászületéséhez nem találja meg a feltételeket, hét napon át maradhat [ebben az állapotában]. Ha rátalált a feltételekre, nem kell kitöltenie a hét napot. Ha hét napon belül nem találja meg újjászületésének feltételeit, a köztes állapotban egy másik testet ölt magára. Egytől hét hétig tartózkodhat a köztes állapotban. Ezen az időn belül biztosan megtalálja újjászületésének feltételeit; ennél tovább nem tartózkodik itt. Mivel a

megbízható forrásoknak tekinthető szövegek nem írnak ennél hosszabb időtartamról, az a kijelentés, miszerint a köztes állapot lényei tovább is maradhatnak, hibás.

Az istenségként újjászülető köztes állapot lénye például hét nap után meghalhat, ezután vagy eléri ismét egy istenség köztes állapotát, vagy akár az emberi, vagy akár más létforma köztes állapotát nyeri el. Ez amiatt lehetséges, mert a karmájában létrejövő változás átalakíthatja a magoknak megfelelő köztes állapotot. Ugyanez vonatkozik a más köztes állapotban lévőkre is.

5'' Azt követően hogyan születtek újjá

Ha a köztes állapotban lévő lény anyaméhben születik újjá, figyelmét az elkövetkező megszületésének helyén, hozzá hasonló típusú lények keltik fel. Vágy ébred benne, hogy nézze őket, játszadozzon velük, stb., és szeretne arra a helyre eljutni. Nem a valóságnak megfelelően észleli apjának spermáját és anyjának vérét, amint szülei együtt hálnak – szülei abban az időpontban ténylegesen nincsenek együtt –, mégis, mivel csupán illúzióként együtt látja őket, feléled benne a ragaszkodás. Ha nőként születik meg, ellenszenvvel fordul az asszony felé, és a férfi iránt vágyat érezve, közösülni akar vele. Ha férfiként születik meg, ellenszenvvel fordul a férfi felé, és az asszony iránt vágyat érezve, közösülni akar vele. [247] Ily módon tehát, ahogyan azt *A jóga cselekedetek szintjei* elmagyarázza, valójában nem látja szüleit, csak úgy tűnik számára, mintha együtt hálnának, és tévesen észleli a spermát és a vért.

E vágytól úzva a köztes állapotú lény mind közelebb kerül a férfihez vagy a nőhöz, és végül egy ponton már csak a nemi szervet látja. A látványtól haragra gyúl, meghal és újjászületik.

Másfelől, a szülőanya és a szülőapa vágya felfokozódik, és ennek végpontján a kocsonyás sperma kilövell. Mind a sperma, mind a vércseppek kiömlenek és összekeverednek az anya szaporító szervében, majd besűrűsödnek, mint a forró tej felszíne kihűléskor.

A köztes állapotban lévő lény újjászületése ekkor fejeződik be: a lény eredendő tudatossága belép a megalvadt masszába. Ennek a tudatosságnak az ereje egyesíti az érzékelőképességek létrejövetelét előmozdító vér és a sperma előrehaladottabb kombinációját, valamint a megelőzően összeállt vért és spermát, illetőleg a négy nagyelem finom nyomait, amelyek az öt érzékelőképesség okai. Ezek a nyomok különböznek az összekeveredett vértől és spermától. Olyasvalami, amely érzékelőképességekkel rendelkezik, és más, mint ami

ott megelőzően létrejött. A tudatosság belépésének pillanatát nevezük „újjászületés”-nek. Akik nem fogadják el az eredendő tudatosság létezését, azok szerint a tudat tudatossága születik újjá.

Ha a köztes állapotú lény kevés érdemet halmozott fel, akkor alacsonyrendűként születik meg. Amint meghal és belép az anyaméhbe, erőteljes lármát hall, látja önmagát amint egy mocsárba, sűrű erdőbe vagy ezekhez hasonló helyre jut. Ha általában az erényeket művelte, akkor magas rétegbe születik. Békés és kellemes hangokat hall, látja önmagát, amint egy uradalmi házba, palotába, vagy ezekhez hasonlóba lép be. Ez a lény aztán az anyaméhben harmincnyolc hétig marad, miközben kifejlődnek testrészei és végtagjai. Négy napra rá megszületik. A *Leereszkedés az anyaméhbe sūtra* szerint:⁵³³

A magzat kilenc hónapra vagy azt túlhaladóan teljesen kifejlődik; nyolc hónap alatt már majdnem kifejlett. [248] Hat vagy hét hónapra még nem teljesen kifejlett, testrészei még nem tökéletesek.

A kifejlődés részleteire vonatkozóan tanulmányozzátok a *Leereszkedés az anyaméhbe sūtrát*.

Ha a köztes állapotú lényben nem él a vágy, hogy egy születési helyre találjon, akkor nem vándorol oda, és mivel nem tesz így, nem születik ott újjá. Vegyük például azokat, akik az elkövetett és felhalmozott karmájuk miatt pokolban születnek újjá, vagy azokat, akik nem tettek fogadalmat az olyan cselekedetek elkövetésétől való tartózkodásra, mint juhok és baromfik lemészárlása, vagy sertések piaci árusítása. Ezek az emberek köztes állapotukban mintha csak álmodnának, jövőbeni születési helyükön juhokat, stb. látnak, és korábbi, örömet okozó szokásuktól serkentve odarohannak. Aztán haragra gyúlnak a megjelenési formák iránt, amelyek születési helyükhöz vonzották őket, és e ponton köztes állapotuknak vége szakad és újjászületnek. Az éhező szellemek a golyvásokkal és más, pokollakókhoz hasonló lényekkel együtt ehhez hasonló módon születnek újjá.

Ha a köztes állapotú lény állatként, éhező szellemként, emberként, vágyvilági istenségként vagy formavilágbeli istenségként születik újjá, akkor születési helyén önmagához hasonló elragadó lényeket észlel. Vonzalom és vágyakozás ébred benne a hely iránt, odamegy, és miután meglátja születési helyét, haragra gerjed, és ebben a pillanatban köztes állapota véget ér és újjászületik.

Ez áll *A jóga cselekedetek szintjeiben*. A pokolba történő újjászületés fent említett – fogadalmat nem tett baromfi hentesek és serteshúst árusító – emberektől különbözők esetében ugyanígy történik.

Az *Ismeretek tárháza* ezt mondja:⁵³⁴

Illatokra, helyekre vagy más dolgokra vágyódsz.

Vasubandhu kommentárjában elmagyarázza,⁵³⁵ hogyha a köztes állapot lény melegségből és nedvességből születik újjá, akkor illatokra van szüksége, míg ha kényszer nélkül születik, egy bizonyos helyre vágyakozik, és azt követően oda születik újjá. További magyarázatok: ha ez a lény forró pokolban fog újjászülni, akkor igényli a meleget, míg ha hideg pokolba születik, a hűvös után sóvárog. A tojásból születés magyarázata hasonló az anyaméhből történő születéshez. Én a nem kivételes esetekre vonatkozó meghalást és újjászületést illetően *A jóga cselekedetek szintjeiben* található magyarázatot követtem.⁵³⁶

JEGYZETEK

513. *Pramāṇa-vārttika*: 105d-196b, 276ab; P5709: 86.5.4, 88.2.3.
514. *Abhidharma-samuccaya*, P5550: 253.3.5-6.
515. Szó szerint a pusztuló halmazok nézete (*'jig tshogs la ta ba*) „a pusztuló gyűjtemények nézete”. Itt a fogalom két részre van felbontva, Congkhapa ezt mondja: „A gyűjtemény jelzi a többes számot”.
516. Néhány hindu filozófiai rendszer Istent (Ísvarát) tekinti a világ létrehozójának; mások (különösképpen a sāmkhya iskola) úgy gondolják, hogy a világ megteremtését az őszanyag átalakulása jelenti. A teista sāmkhyaék szerint a legfelsőbb istenség kezdeményezi és felügyeli a világ teremtését annak „lényegi természeté”-ből (*rang bzhin, prakṛti*), melyet más néven „őseredeti lényegiség”-ként (*gtso bo, pradhāna*) ismerünk.
517. *Pañca-skandha-prakaraṇa*, P5560, 113. köt.
518. *Pramāṇa-vārttika*: 221cd-222ab; P5709: 87.2.5-6.
519. MSA: 27.25-26; P5521: 14.1.2-3.
520. BCA: 4.28-33; P5272: 248.1.7-248.2.3.
521. *Abhidharma-samuccaya*, P5550: 256.4.7.
522. AK: 4.46b; P5590: 120.4.5.
523. Ld. AK, Shastri 1972: 576-589 és Pruden 1988, la Vallée Poussin 1971: 12-25. alapján.
524. AK: 4.46ab; P5590: 121.3.2.
525. Uo.: 4.46cd; P5590: 121.3.2-3.
526. *Prajña-nāma-mūla-madhyamaka-kārikā*: 26.10; P5224.
527. *Pratītya-samutpādādi-vibhaṅga-nirdeśa* (A függésben keletkezés felosztásainak magyarázata), P5496: 302.3.8. Tucci 1934 által adott cím: *Pratītya-samutpāda-vyākhyā* (A függésben keletkezés magyarázata).
528. Vs, P5539; 38.5.8-39.1.2.
529. Az AK: 3.43; P5591: 182.1.3-4. más szavakkal kifejezve.
530. AK: 3.13b-14; P5590: 119.2.4-5.
531. *Garbhāvakraṅti-sūtra*, P760, 103.5.4-6.
532. Akbh, Shastri, 1972: 429; P5591: 172.5.2.
533. *Garbhāvakraṅti-sūtra*, P760: 107.3.1-5. Congkhapa jelzi, hogy ennek a résznek korábban más fordítása volt.
534. AK: 3.15c; P5590: 119.2.5.
535. Akbh, Shastri 1972: 429; P5591: 172.4.5-6.
536. A *Yoga-caryā-bhūmi* címeként itt is a *Sa'i dngos gzhi* szerepel.

